

МЕЖДУНАРОДНА ГЕОПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ*

Емил Казаков

Анотирано съдържание в подкрепа на функционалната или вторична геополитика. Определящо място в предмета на международната геополитика заема стремежът да се установи и формулира водеща или базисна геополитическа идея, която да се превърне в здравословна платформа при определянето на приоритетите на националната сигурност и външната политика. Подобни идеи или парадигми съществуват и влияят върху политиката на редица държави, като съвсем друг е въпросът, доколко концептуализирани са те и доколко благотворен е техният ефект.

Санстефанският синдром. Разпокъсвайки Санстефанска България, Берлинският конгрес поставя крайната точка във формирането на териториалната представа за единството на българската нация. Всъщност той не променя нищо в тази представа. Той само я затвърждава по един изключително ефикасен и траен начин, доколкото неговото подписване е този съдбоносен момент в българската история, в който се поражда разминаването между представата за националната територия, съгласно договора от Сан Стефано, и реалната територия на държавата (автономното княжество). Това е и изключителният момент на появата на една императивна геополитическа цел – възстановяването на Санстефанска България, която ще ръководи почти безусловно българската политика в периода между 1878 и 1944 г. Именно тази цел, въздигната в национално верую, влияе определящо върху „престъпното безумие“ от 16

---

* Настоящата студия обобщава в цялостен вид съдържанието на редица публикации на автора у нас и в чужбина по същата тема.

юни 1913 г. (начало на Междусъюзническата война), както и върху другите стратегически провали след тази дата и по-специално тези през 1915 и 1941 г.

*България – „Средец“ на Балканите?! Санстефанската представа не присъства в сегашната политика на България (чиято структура се определя напълно от влиянието на наднационални идеи като европейска интеграция и глобализация) под никаква друга форма, освен симптоматично. И нейното най-значително проявление е не толкова констатираният от самите български политици синдром на „сбъркания път“, а замъглената оценка за базисните характеристики на българската външна политика, на първо място сред които е представата за *геополитическо положение* като отправна точка за формулирането на не толкова независими, колкото самостоятелни стратегически действия и оценки ...*

Сложните измерения на преходността. Геополитическото положение на България съвсем не притежава приписваните му изключителни предимства на ядро или център на Балканите, а неговата базисна характеристика е принадлежността към Междинна Европа, какъвто впрочем е случаят на всички останали балкански държави. От тази гледна точка аз намирам, че възгледът за България като средец (heartland) на Балканите е изваден от неговия геополитически и исторически контекст и че вследствие на това той не може да служи за надеждна база за анализ и планиране на българската външна политика. По-скоро той се съотнася сравнително точно с националистически представи, вероятно именно тези, които не са позволили на България да се адаптира по-адекватно към международното си обкръжение и да намери по-справедливо решение на националния си въпрос.

Глобалната геополитическа идентичност на България. Аналитичният подход, присъщ за международната геополитика, отделя приоритетно внимание на факторите от по-висока величина при вземането на политически решения, доколкото именно те генерират и задават правилата на маневрирането, докато факторите от по-нисък пространствен порядък го ограничават. От тази гледна точка, решаващо за съставянето на завършена представа за геополитическото положение на България е разглеждането на актуалното състояние на глобалното обкръжение

на българската външна политика, в което водещо място заемат конкретни политически играчи като ЕС, САЩ (НАТО) и Русия.

Тезиси за външнополитическо поведение. Преведени на национално ниво глобалните стратегически императиви еднополярност и наднационалност биха изглеждали така: България участва активно във формирането и изпълнението на външната политика на ЕС, като нейната цел е засилване на многостранния (консенсусен) характер на международните отношения и на ролята на международното право като основен регулиращ механизъм в тях; балансиране на едностранната изключителност (хегемония) на една свръхсила, чиято глобална политика би могла да бъде провеждана във вреда на малките и средни държави; защита на единството на ЕС и развитието на интеграционното (наднационално) начало в него, разбирано не като средство за увеличаване или мултиплициране на силата на националната политика, а като средство за преодоляване на националните геополитически различия.

В ПОДКРЕПА НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ИЛИ ВТОРИЧНА ГЕОПОЛИТИКА

Съвременното схващане за геополитика отстоява тезата, че тя е мултидисциплинарен и приложен метод, насочен към различни сектори от обществените науки. В частност геополитическият подход на анализ на външната политика и международните отношения би могъл да се обозначи като външна или, още по-точно казано, като международна геополитика. Достойна цел на геополитическите изследвания на международните отношения е не толкова предсказването, колкото участието в стратегическото планиране на външната политика на дадена държава, независимо от относителната ѝ тежест в световните дела. Впрочем необходимостта от отчитане на научния подход в политиката на дадена държава е толкова по-висока, колкото по-стеснено е нейното собствено поле за международно маневриране.

Определящо място в предмета на международната геополитика заема стремежът да се установи и формулира водеща или

базисна геополитическа идея, която да се превърне в здравословна платформа при определянето на приоритетите на националната сигурност и външната политика. Подобни идеи или парадигми съществуват и влияят върху политиката на редица държави, като съвсем друг е въпросът, доколко те са концептуализирани и доколко благотворен е техният ефект.

В този смисъл защитаваният от мен метод има за основна задача да открие и анализира *геополитическите модели на поведение*, които се намират в основата на външната политика. Последните биха могли да бъдат дефинирани като *сравнително трайни, последователни и следователно предсказуеми форми (съзнателни или не) на международно или външнополитическо поведение, формирани под въздействието на геополитически фактори и/или представи*.

Геополитиката, която най-общо би могла да бъде определена като *взаимодействие между физическа среда и политическа дейност*, е на първо място индуктивен, емпиричен метод, установяващ характерните първични белези на дадена политика, а едва след това – дедуктивен, обобщаващ подход, формулиращ известни закономерности (принцип на вторичността, приложността). Обратният подход, при който на първо място се извеждат някакви „общи закони на геополитиката“, а след това се формулира тяхното влияние върху политическите субекти, често е наричан „географски детерминизъм“, поради вродената си схематичност и неспособност да отчете вътрешната структура и психология на геополитическите явления и актьори на регионално и локално ниво.

Друг характерен елемент на защитавания от мен геополитически подход е единството на анализа както в неговите пространствени, така и във времевите му измерения. С други думи, необходимо е да се спазват принципите на пространствената диференциалност (отчитане на всички пространствени нива на изучаваните явления в тяхната взаимна връзка и влияние) и на времевата диференциация или на геополитическата цикличност. Последната отразява зараждането, разцвета и отмирането на един геополитически модел и съдържа необходимата

релативизация и историческа дистанция за обективна оценка на изучаваните събития и факти.

Колкото и мултидисциплинарен да е геополитическият метод, не може да се отрече, че основна роля в неговото прилагане играят науки като историята, географията и международните отношения, особено що се отнася до т.нар. външна или международна геополитика. Последната има предимството да обединява в анализа си знания за синтезиращите понятия геополитическо и международно положение на дадена държава, като основа за адекватност на провежданата от тази държава външна политика.

Така например, разглеждана през призмата на националния геополитически модел, България често се възприема като средец на Балканите или, с други думи, като централна или най-малкото преходна земя, докато оценката за нея, формулирана на по-високо ниво, посредством междинноевропейския модел, е коренно различна – тя вече се явява като част от периферна, междинна зона. Но и тази представа би била неправилна или поне непълна, ако геополитическото положение на България не се изследва и от гледна точка на глобално установените геополитически модели. Въпреки че България няма и не може да има роля в световната политика, оценката на глобалното съотношение на силите и тяхното влияние върху политиката на страната е задължителен елемент от планирането на нейното международно поведение.

Оценката на съотношението на силите на глобално ниво следователно е решаваща за адекватното планиране и изпълнение на външната политика на малка страна като България. Важно място в анализа на това ниво заема посоченото по-горе понятие геополитически цикъл и най-вече обстоятелството или принципа за постоянното стесняване на неговите времеви параметри, както и за постоянното ускоряване на вътрешно присъщата му динамика на еволюция (зараждане, развитие и упадък). В този смисъл прецизната оценка на глобалната среда на българската външна политика изисква актуализиране на анализите на поне всеки пет години и тяхното ориентиране не толкова в дългосрочен, колкото в средносрочен план.

Глобалният геополитически анализ има и втора важна особеност – необходимостта от смяна на гледната точка съобразно използвания „мащаб“ (степен на обобщение). С други думи, колкото по-ниско е пространственото ниво, толкова по-подробен е неговият анализ, и, обратното – колкото по-високо става пространственото ниво на разглежданите политически събития и явления, толкова по-обобщен и в известен смисъл абстрактен става техният анализ. Въпреки неудобствата последното е единствената възможност да бъде съставена сравнително достоверна скица или „карта“ на глобалната геополитическа действителност, която да послужи за платформа на националната политика. Подобен принцип очевидно се налага от обстоятелството, че изучаваните явления в глобален мащаб са многократно по-сложни и всеобхватни както във времеви, така и в пространствен смисъл, отколкото в локален или регионален план.

Геополитическият метод изисква отчитането на факторите и обстоятелствата в процеса на вземане на политически решения да става в низходящ ред (първо – съотношението на силите на глобално ниво, след това – възможностите за маневриране на регионално/континентално ниво, и едва накрая – вариантите за действие на локално/национално ниво); докато оценката на националните приоритети на експертно ниво би трябвало да следва точно обратната, възходяща логика – първо, нуждите на локално ниво, после – възможностите на регионално ниво, и най-накрая – алтернативите на надрегионално или глобално ниво.

САНСТЕФАНСКИЯТ СИНДРОМ

Централната българска геополитическа представа, която се намира в основата на националния външнополитически модел, не е част от някаква изрично формулирана доктрина, като тези на Гърция или Сърбия например (съответно „Мегали идея“ и „Начертание“), а резултат от серия политически събития, благодарение на които започва да се оформя съвременната национална идентичност на българите...

Санстефанската представа и трите степени на нейното формиране

На първо място, това е султанският ферман, с който на 11 март 1870 г. се учредява българската автокефална църква – Екзархията. Така се увенчава с успех 30-годишната борба на българските националисти за църковна независимост. Две години по-късно, през 1872 г. Екзархията се учредява в административен план, като Антим I е избран начело на българската църква. Вселенската („гръцка“) патриаршия дълго време не се примирява с образуването на Екзархията – тя признава независимостта на българската църква едва през 1945 г. (!), като междувременно обявява *схизма* (разделянето) на двете църкви.

Образуването на българската автономна църква далеч надхвърля значението на обикновен административен акт в рамките на Османската империя, което се доказва нагледно от ревнивата реакция на Вселенската патриаршия. То се възприема от българите, както впрочем и от техните съперници, като легализирането на една нова нация на Балканите. Действително жизненото значение на султанския ферман от 11 март 1870 г. за българския национализъм се съдържа в обстоятелството, че освен признание, той съдържа и първата официална *демаркация* на етническите граници на българската нация на Балканите в модерната епоха. Към това би могло да се добави, че той е първият административен (юридически) акт, от който произлиза съвременната българска представа за територията на нацията.

Втората стъпка във формирането на тази представа са Цариградската посланическа конференция и нейният проект за автономна България. През декември 1876 г. в резиденцията на руския посланик в Истанбул се извършват консултации между Великите сили по повод поредната криза на Османската империя, по време на които особено активна роля играе граф Николай Игнатиев. Именно той в качеството си на руски посланик предлага едно твърде радикално решение на териториалните аспекти на българския въпрос.

На 23 декември 1876 г. Цариградската конференция е открита, но нейната работа на практика е блокирана от турската дипломация, която отказва да приеме предложенията на евро-

пейските представители под предлог, че току-що одобрената от султана конституция осигурявала всички права на християнското население, за които настоява конференцията.

На 20 януари 1877 г. Цариградската конференция завършва безуспешно своята работа. Все пак тя се смята за първото международно признание на българската нация в етническите ѝ граници, определени според пределите на българските епархии в Османската империя. Макар и разделена на две вертикални провинции България от Цариградската конференция (1877) е свързана органически с България от султанския ферман (1870), още повече, че границите на двете са почти идентични.

Третата, решаваща стъпка във формирането на съвременната представа за националната територия на България, е свързана с победата на Русия във войната ѝ с Османската империя и с подписания на 3 март 1878 г. в Сан Стефано прелиминарен мирен договор.

Договорът от Сан Стефано връща свободата на България след почти 500-годишно османско владичество. Датата на подписване на договора – 3 март, се смята за начало на Третата българска държава и се чества като национален празник. Независимо от политическите режими, които се сменят в България след Освобождението, Санстефанският мирен договор остава главна и постоянна опора на националната идентичност. От друга гледна точка, той е задължителният и изключителен модел на съвременния български национализъм, доколкото носи в себе си две основополагащи геополитически идеи, влизащи в рязко противоречие с романтичната възрожденска традиция. Най-напред това е представата за националната територия, която, преминавайки през три последователни етапа – 1870, 1877 и 1878 г., се трансформира от не твърде ясният образ „България (Мизия), Тракия, Македония“ в напълно завършена и изключително точна и задължаваща идея.

На второ място, това е категоричната и безусловна представа за голямата (велика) унитарна държава, която автоматично лишава от смисъл възгледа за балканска или южнославянска федерация, разпространен сред мнозинството дейци на националната революция в доосвободенския период. Ако битката

за независимост на българската църква се води под знамето на антигръцкия национализъм, то въоръжената борба срещу османската власт се провежда в контекста на балканското сътрудничество (дори на няколко пъти е поставен въпросът за образуване на обща държава със сърбите). Да не говорим за тесните връзки между българските политически емигранти и правителствата в Румъния и най-вече в Русия... Всичко това се превръща в ненужен спомен след образуването на Велика Санстефанска България. Отминава времето на съвместните действия, настъпва часът на защитата на тази голяма държава.

Дипломатическа спекулация и символ-верую

Санстефанска България се възприема като висш и справедлив завършек на националните борби за свобода и независимост. Едновременно с това, тя се оказва своеобразна дипломатическа спекулация, която се срива бързо под ударите на реалната политика.

Голямата държава, учредена с прелиминарния договор от 3 март 1878 г., е толкова заплашително несъразмерна със съществуващото равновесие на силите на Балканите и в Европа, че предизвиква почти автоматичните отрицателни реакции на всички членове на „европейския концерт“, в рамките на който Русия е длъжна да действа. Едва три дни след подписването на Санстефанския договор руската дипломация приема идеята за свикване на конгрес на Великите сили, който да има последната дума по уреждането на поредната Източна криза. Тази идея, която се намира в обръщение в дипломатическите среди от известно време, среща одобрението на Санкт Петербург едва след подписването на договора от Сан Стефано. Бихме могли да предположим, че идеологът и архитектът на Велика България граф Николай Игнатиев е прилагал в този момент тактиката на „свършените факти“: налагайки на турците своята програма максимум, той е очаквал да получи по време на неизбежните преговори с останалите европейски сили достатъчно широко поле за маневриране.

В самия момент на подписването на договора от Сан Стефано и на създаването на една свръхмощна държава на Балкани-

те, европейското равновесие е сериозно заплашено от Русия, която се приближава твърде опасно до зоната на проливите в Черно море. Подобно поведение не може да бъде толерирано от никоя от европейските сили. Най-напред – от Великобритания, която е дълбоко загрижена за своето надмощие в източната част на Средиземно море; след това – от Австро-Унгария, за която образуването на голяма славянска държава на Балканите означава преграждане на пътя ѝ към Солун; и накрая – за Бисмаркова Германия, която разпознава в този акт на Русия тежко предизвикателство срещу сложната дипломатическа система на взаимни обвързки и ангажименти, изградена от самата нея. Всичко това обяснява действията на Великобритания, която изпраща бойна ескадра в Мраморно море за защита на Истанбул и Проливите от руските войски, както и предложението на Бисмарк за свикването на конгрес на Великите сили в Берлин.

Поведението на Русия подлага на изпитание не само съществуващото равновесие на силите, но и представлява нарушение на вече поети договорни задължения във връзка с европейските територии на Османската империя. Отнася се до споразуменията, подписани от Русия и Австро-Унгария в Райхщадт (8 юли 1876 г.) и Будапеща (15 януари и 18 март 1877 г.), в които Санкт-Петербург поема официално задължението да не пристъпва към образуването на голяма славянска държава на Балканите.

Това е изключително неблагоприятната обстановка, в която ще започне обсъждането на българския въпрос от Великите сили...

Конгресът на европейските Велики сили Германия, Австро-Унгария, Франция, Великобритания, Италия, Русия и Османската империя, който се състои между 13 юни и 13 юли 1878 г. в Берлин, слага край на поредната Източна криза. Главното решение на Берлинския договор, подписан на 13 юли 1878 г., е създаването на автономна българска държава. Новото княжество със столица София заема територия от 63 752 квадратни километра, разположена между Дунав и Стара планина (Мизия, Южна Добруджа и Софийски пашалък), и има население от около 2 милиона души.

Договорът потвърждава предложението на британския делегат лорд Солзбъри частта от Санстефанска България, разпо-

ложена между Стара планина и Родопите (Северна Тракия), да бъде отделена от автономното княжество и обособена в отделна провинция под властта на султана. Що се отнася до другите две части на Санстефанска България – Македония и Одринския вилает, то техният статут остава напълно непроменен; те са върнати на султана, който се ангажира въпреки всичко да въведе в тях Органическия устав на о-в Крит, осигурявайки им известно ниво на автономия, но по-ниско от това на Източна Румелия.

Разпокъсвайки Санстефанска България, Берлинският конгрес поставя крайната точка във формирането на териториалната представа за единството на българската нация. Всъщност той не променя нищо в тази представа. Той само я затвърждава по един изключително ефикасен и траен начин, доколкото неговото подписване е този съдбоносен момент в българската история, в който се поражда разминаването между представата за националната територия съгласно договора от Сан Стефано и реалната територия на държавата (автономното княжество). Това е също така и изключителният момент на появата на една императивна геополитическа цел – възстановяването на Санстефанска България, която ще ръководи почти безусловно българската политика в периода между 1878 и 1944 г. Именно тази цел, въздигната в национално верую, влияе определящо върху „престъпното безумие“ от 16 юни 1913 г. (начало на Междусъюзническата война), както и върху другите стратегически провали след тази дата и по-специално тези през 1915 и 1941 г.

Нещо повече – оставените от нея изключително трайни белези водят до формирането на същински външнополитически модел на поведение, който бихме могли да наречем *санстефански модел (синдром)*.

Пряко действие на санстефанския геополитически модел, 1878–1918 г.

Освобождението на българските земи от османско владичество не засяга цялото етническо пространство на нацията. Това не е изключение, а по-скоро правило в контекста на Източния въпрос. Истинската особеност на българския случай се състои обаче не в незавършения характер на Освобождението,

а в обстоятелството, че преди малката България, създадена в резултат на съвместните компромиси на европейския концерт в Берлин, една друга, голяма или Велика България, чиято територия съвпада с представите за етническите предели на нацията, е била очертана от Санстефанския мирен договор. По такъв начин българският национализъм получава една гениално проста програма: да поправи несправедливостта на Берлинския конгрес, като възстанови Санстефанска България.

Фактът, че Берлин обезсилва Сан Стефано придава задължителния (догматичен) и ретроактивен (ревизионистичен), освен че е изконно иредентистки, характер на българската национална програма след Освобождението. Безпристрастно погледнато, това оказва консервативно и сковаващо влияние върху българската външна политика, но то е без абсолютно никакво значение, що се отнася до националната пропаганда; върховната цел е обожествена, превърната в своеобразно морално задължение с почти религиозна сила на въздействието.

Всички български правителства между 1878 и 1918 г. се ръководят в своята политика от санстефанската програма. Това е особено отчетливо по време на международни кризи и военни конфликти, които си остават основните референции на аргументите в подкрепа на подобно твърдение. Тези ситуации са почти лабораторно чисти, освободени от дипломатическата „комплицираност“ на мирновременните интервали, които и без това не са особено честни в края на XIX и първата половина на XX в. Последното обаче не означава, че мирновременната политика на България изневерява на своята национална цел, а само че тази цел няма изключително влияние върху решенията на политиците, доколкото иредентисткият ѝ характер предполага не дипломатически, а военни средства за нейното постигане.

Спомените на Иван Евстратиев Гешов – един от архитеките на Балканската лига и министър-председател на България по време на Първата балканска война (1912–1913), са изключително показателни в това отношение.

„Ние имахме програма. [...] Можеше ли целта на войната на 1912 г. да бъде друга освен оная да осъществим мечтата

на Санстефанска България, за която и да сънуваме дори бе ни запретиено?“ [Гешов, 1914, с. 103, 129].

За Иван Гешов, лидер на Народняшката партия (НП) и изтъкнат представител на първото поколение български политици след Освобождението на страната, не съществува абсолютно никакво съмнение по повод на източника на нещастията на България. „[...] теглата на освободена България датират от Берлинския договор, от осуеияването на великото дело на Санстефанска България [...]“ [Пак там, с. 130].

За него не съществува никакво съмнение и за политическия подход, който трябва да се следва. „Повикан на 11/24.3.1911 г. да заема поста на председател на Министерския съвет и на министър на външните работи, моя първа длъжност, като ръководител на българската политика, бе да се занимая с тоя злочест македоно-одрински въпрос, който от Берлинския конгрес насам терзаеше България.

След съединението на Източна Румелия с България, тая последната нямаше освен един идеал – възстановяването на Санстефанска България [...].

И за един български министър-председател нямаше длъжност по-повелителна от тая, да дири средства за разрешение на тая проблема...“ [Гешов, 1915, с. 5].

Иван Гешов е заместен на своя пост от Стоян Данев, лидер на Прогресивно-либералната партия (ПЛП), който е още по-категоричен привърженик на идеята за осъществяването на българския национален идеал. В частност отнася се до непреклонната позиция на Стоян Данев за Солун и най-вече по въпроса за „спорната зона“, включваща Скопие, определена съгласно Съюзническият договор със Сърбия от 29 февруари 1912 г. Най-силните мотиви на българския министър-председател в подкрепа на правата на България върху тези територии, и вследствие на това на войнствената политика, произтичат непосредствено от Санстефанския договор.

„В Санстефанския договор, с който завърши Освободителната война, бидоха окончателно определени западните етнографски граници на българското племе. Същият тоя договор стана едновременно политическото завещание на освободени-

те и неосвободени българи. Той лежи и в основата на българската външна политика.

[...] Не подлежи на никакво съмнение, че цялата спорна зона, съставляваща съставна част от Санстефанска България [...] е населена преимуществено от българи. Следователно границата трябва да бъде прокарана така, щото много по-голямата част на спорната зона да влиза в пределите на бъдеща България“ [Данев, 1992, с. 254, 262].

На 4 юли 1913 г., след поражението на България във Втората балканска (Междусъюзническа) война, Стоян Данев е сменен от Васил Радославов, водач на Либералната партия (ЛП) и представител на т.нар. военна партия, съставена от радикално настроени политици и офицери, които не са склонни да отстъпят за нищо на света и най-малката част от Македония. С други думи, той принадлежи към групата на най-безкомпромисните защитници на максималистичната програма на външната политика на България, т.е. на санстефанския идеал в най-радикалната му форма. Това е било сведено по категоричен начин до дипломатическите представителства на страната на 23 ноември 1914 г. или още в началото на неговото управление:

„България държи на завета на Царя-Освободителя – Санстефанска България, а също и на договора от 1912 г. по отношение на Македония. Това са основите на външната политика на правителството“ [Марков, 1995, с. 94].

Радославов, както впрочем и Гешов и Данев, е безспорен привърженик на санстефанския идеал. И тримата споделят едно и също национално верую, което звучи в различни регистри, но има една и съща партитура. „На бъдеща България следователно бе начертана една програма за борба – борба за обединение на политически разпокъсания народ. Българският народ от освободените и неосвободени турски области след Берлинския конгрес прегърна новото си знаме: Санстефанска България от 3 март 1878 г. и чл. 23 на Берлинския договор от 1878 г.“ [Радославов, 1993, с. 2].

Не е странно в този смисъл, че разгромът на България в Междусъюзническата война е бил изживян от министър-председателя Радославов в съзвучие с догмите на санстефанската

представа и е бил възприет като катастрофа, сравнима единствено с резултатите от Берлинския конгрес.

„Санстефанска България за втори път се погребва веднъж през 1878 г. и сега на 1913 г. в Букурещ. С Букурещкия мир се извърши втората подялба на българския народ“ [Пак там, с. 56].

В тези условия не е трудно да се отгатне, че главният мотив на решението на правителството на Васил Радославов да вземе участие в Първата световна война през 1915 г. е, разбира се, осъществяването на безсмъртния идеал от Сан Стефано.

„При всичко това, българите останаха непоколебимо верни на своя народен идеал – обединението, и с нетърпение очакваха минутата за неговото осъществяване“ [Пак там, с. 77].

Този идеал играе двойствена роля в политическия живот на България. Той оказва без съмнение огромно влияние върху външната политика на страната, но има и своята вътрешна „употреба“, доколкото се схваща като главно условие за национална консолидация и основа за единомдушната подкрепа за външната политика на държавата. В периода 1878–1918 г. практически няма политически сили, които да се отклоняват от националната програма, като не говорим за работническата и земеделската партис, които са още толкова слаби, че не оказват практически никакво влияние върху механизмите, формиращи българската политика.

Трансформирано влияние, 1919–1944 г.

В края на Първата световна война България не само претърпява нова катастрофа, но и се оказва в изключително неизгодна за националните си възжеления международна ситуация. Мирните договори, подписани след Първата световна война, уреждат териториалните въпроси съгласно принципите на реалната политика, игнорирайки правото на самоопределение на народите. Това означава, че договорите отразяват в много по-висша степен интересите на Великите европейски сили (Франция, Великобритания, Италия), отколкото на засегнатото население. В действителност декларацията на американския президент Уудроу Уилсън, известна като *14-те точки*, изискваща урежда-

не на споровете на основата на националния принцип, не оказва никакво влияние върху съдбата на победените държави...

Мирните договори, които поставят основите на новия европейски ред, залагат на разпокъсването на победените нации като гаранция срещу възраждането на заплахите, свързани с тяхната реваншистка политика. Принципът на реалната политика, наложен от държавите победителки, създава условия за драстично отклонение между границите на победените държави и техните етнически предели и за пораждането, по такъв начин на нови иредентистки изблици. Тази огромна празнота във Версайската система е трябвало да бъде компенсирана с включването в мирните договори на клаузи за правата на националните малцинства, чиято юридическата сила обаче се оказва крайно недостатъчна, за да сложи край на острите национални разочарования и вражди...

Именно в тези условия българската политика е призвана да защитава националните интереси, докато през 1938 г. „мюнхенският компромис“ не поставя началото на процеса на ревизиране на Версайската мирна система. В междувоенния период България възприема поведението на хамелеона – тя си дава вид, че възприема правилата на новия европейски ред, без при това да се отказва в действителност от националния си идеал. По такъв начин откритата политика на възстановяване на Санстефанска България отпреди 1919 г. е заменена с *доктрината на мирния ревизионизъм*, целяща преразглеждане на Ньойския договор и връщане на загубените по силата на неговите разпоредби територии Южна Добруджа, Западна Тракия и Западните покрайнини. Имайки предвид съотношението на силите в рамките на Версайската система, България може да разчита единствено на мирни средства за постигане на националните си приоритети.

Всъщност в този период България се намира в състояние на двойна международна изолация, обусловена, от една страна, от същността на Версайската система, а, от друга – от собствения ѝ отказ да се интегрира в тази система. Вярно е, че след 1934 г., когато е създадена Балканската антанта, България е обградена от всички страни от членовете на враждебен съюз, но е истина също така, че самата тя отказва да се интегрира в него.

Доктрината на мирния ревизионизъм остава в сила до началото на Втората световна война. Скъсвайки с нея, правителството на Богдан Филев успява през септември 1940 г. не само да върне на България Южна Добруджа, но и да присъедини Западните покрайнини, Вардарска Македония и Западна Тракия през април 1941 г., като осъществява по такъв начин мечтата за Велика България – безспорното ръководно начало на неговата политика.

„На първо място трябва да се подчертае, че ние не се отказваме от нашите национални идеали и от обединението, за което сме дали толкоз жертви“ [Филев, 1990, с. 736].

Великобългарската мечта, която постепенно изплува към края на 30-те години на ХХ в., е едновременно санстефанската идея и не съвсем. Въпреки че санстефанският идеал не престава да съществува след 1919 г., той вече не почива на същите международноправни основания. Договорът, очертан през 1878 г. идеалните граници на българската нация, е отдавна погребан и заместен от други международни споразумения, подписани през 1913 г. в Букурещ и 1919 г. в Ньой, чиято ревизия е на дневен ред в българската политика в междувоенния период. Това обяснява факта, че Македония не фигурира пряко сред главните териториални приоритети на българската политика между двете световни войни – доколкото не е предмет на Ньойския мирен договор, тя не може да бъде обект и на неговата ревизия. Но „новата“ националистическа идея на България, която бихме могли да обозначим с евфемизма идеал за целокупна България, следва отблизо главните линии на Санстефанска Велика България, което се доказва достатъчно нагледно от втората мимолетна реализация на този идеал през периода 1941–1944 г.

Това ни дава основание да заключим, че в общи линии геополитическият модел на българската външна политика остава непроменен през периода 1878–1944 г., въпреки незначителните различия между неговите две основни модификации – санстефанската идея и идеалът за целокупна България.

БЪЛГАРИЯ – „СРЕДЕЦ“ НА БАЛКАНИТЕ?

Санстефанската представа не присъства в сегашната политика на България (чиято структура се определя напълно от влиянието на наднационални идеи като европейска интеграция и глобализация) под никаква друга форма, освен симптоматично. И нейното най-значително проявление е не толкова констатираният от самите български политици синдром на „сбъркания път“, а замъглената оценка за базисните характеристики на българската външна политика, на първо място сред които е представата за *геополитическо положение* като отправна точка за формулирането на не толкова независими, колкото самостоятелни стратегически действия и оценки ...

Политическият консенсус по въпроса за „изключителното“ положение на България

Въпреки съществените разминавания по важни приоритети от външнополитическо естество по време на преходния (посткомунистически) период, българската политическа класа се оказва забележително единна по въпроса за възловото място на България на Балканите. Това е тема, по която съществува пълен консенсус между политическите сили в България, независимо от тяхната идеологическа ориентация.

Схващането за изключителното геополитическо положение на България като своеобразен център на Балканите се намира в основата на балансираното, „центристко“ или неутралистко отношение на правителството на Българската социалистическа партия (БСП) към въпросите на европейската сигурност в периода 1995–1996 г.

„Огромният шанс на България е да бъде в равнопоставени и взаимноизгодни отношения с всички свои партньори. [...] Вярвам, че България ще има добрата съдба да стане мост между Изтока и Запада, Севера и Юга“ [Виденов, Дума, 7.4.1995].

Независимо от дълбокото си несъгласие с политиката на БСП към процеса на разширяване на НАТО бившият президент Желю Желев (1992–1997) споделяше напълно виждани-

ята на правителството на Жан Виденов за изключителното геополитическо положение на България.

„Най-важното постижение на нашата балканска политика и на нашата дипломация ще бъде, ако тя направи така, че коридорите „изток–запад“ и „север–юг“ се кръстосат на територията на нашата страна“ [Jelev, 1998, с. 170].

В този период, който беше скандално белязан от „газовата война“ между различни лобита в БСП, безкомпромисни вътрешнопартийни противници като Жан Виденов и Андрей Луканов нямаха никакво разминаване в представите си за геополитическото значение на българската газопреносна мрежа (като тяхното противопоставяне засягаше „единствено“ въпроса за контрола над нея)...

През май 1995 г. Андрей Луканов заяви следното по повод подписването на договор между „Булгаргаз“ и „Газпром“ за създаването на смесеното дружество „Топенерджи“ с цел осигуряването на доставките на руски природен газ за България и транзита му за други балкански държави:

„Със създаването на това дружество и на Балканския диспечерски център ние си гарантираме не само значими по обем дългосрочни доставки на газ, но и едно уникално положение сред балканските държави“ [Дума, 23.5.1995].

Геополитическият залог в дейността на дружеството „Топенерджи“ се оценяваше по достойнство и от министър-председателя Жан Виденов:

„За Русия с нейната енергийна, суровинна и производствена мощ България е една отворена врата към обединена Европа. Трябва да се възползваме максимално от тази благоприятна ситуация – да станем своеобразен енергиен, транспортен, телекомуникационен диспечерски център“ [Дума, 25.9.1995].

По-конкретно той смяташе, че „Топенерджи е мащабно регионално начинание и предоставя на българската държава уникални възможности за утвърждаване на нейното място и ключова роля на Балканите в този отрасъл“ [Дума, 27.7.1996].

Би било полезно да се отбележи и изключително близката оценка на двамата изтъкнати дейци на БСП, що се отнася до

мястото на „Топенерджи“ в системата от национални приоритети на страната:

„Същинският интерес на България е свързан именно с присъствието на „Газпром“ в икономиката ни и в утвърждаването ни като важен средищен и транзитен център за транспортирането и дистрибуцията на руския газ на Балканите“ [Луканов, Дума, 24.1.1996].

Съвпадението в оценките на Андрей Луканов и Жан Виденов по повод на стратегическото значение на „Топенерджи“ за българската политика е безспорно и неговата стойност не се накърнява от факта, че много скоро след учредяването на дружеството между него и държавата започна непримирим конфликт за контрола върху самото дружество, както и върху газопреносната мрежа на България. Този конфликт завърши с постепенното неутрализиране на преките интереси на „Топенерджи“, а в негово лице и на „Газпром“, за приватизиране на газопроводите, минаващи през българска територия ...

Представата за стратегическото място на България на Балканите, в частност като *мост* между Европа и Азия, се споделяше не само от социалистическото правителство на Жан Виденов, но и от управлението на Съюза на демократичните сили (СДС) в периода 1997–2001 г. начело с Иван Костов, и по-конкретно от неговия бивш министър Надежда Михайлова:

„Тези, които искат да преминат от Азия в Европа през Черно море“ не могат да заобиколят България [Демокрация, 10.11.1997].

Същата идея е развита далеч по-аргументирано в Концепцията за национална сигурност на Република България, приета от Народното събрание през 1998 г.:

„Въпреки бързите технологични промени Балканите запазват важното си геополитическо положение. Значението на региона като транспортно, инфраструктурно и енергийно кръстовище нараства с бъдещото разширяване на ЕС и НАТО, както и със свързването на страните от Кавказ и Централна Азия с европейските пазари.

[...] През българската територия преминават стратегически междуконтинентални транспортни, съобщителни и енергийни

коридори, от които зависи националната и европейската сигурност. От изграждането на тези артерии, от превръщането на страната в балкански комуникационен и енергиен център ще зависи значението на България за световната и европейска сигурност“ [Военен журнал, 3/1998, с. 53, 56].

Правителството, образувано след победата на парламентарните избори на 17 юни 2001 г. от Симеон Сакскобургготски, споделя дословно същия възглед за централното място на България. Той е формулиран по следния начин в управленската програма на Националното движение „Симеон Втори“ (НДСВ):

„Интересът на България към страните от Кавказ и Централна Азия се определя от положението ни на мост, съединяващ Европа с Азия [...]. Наш приоритет ще бъде осъществяването на трансконтиненталните инфраструктурни проекти“ [Правителствена програма: Външна политика и европейска интеграция, 2001, с. 7].

„Концепцията за участието на Република България в регионалните енергийни пазари и в общия енергиен пазар на ЕС“, изготвена от Министерството на енергетиката и енергийните ресурси и приета от Министерския съвет на 27 май 2004 г., също не се отличава от общовъзприетия тон в оценката на геополитическото положение на България:

„Стратегическото географско положение на България между Русия и Южното и Югоизточното крило на ЕС и Каспийския регион и Близкия изток определя значителните възможности на страната за диверсификация на видовете и източниците на енергийните доставки и създаването на конкурентен енергиен сектор.

[...] Изпълнението на всички тези основни проекти ще осигури на българската икономика и в частност на енергийните предприятия конкурентни предимства, като това ще утвърди ролята на България на енергиен лидер (център) в региона, а също и [...] като един от основните износители на електроенергия и транзитен и разпределителен център на първичните енергоресурси не само към региона на Югоизточна Европа, но и към ЕС“ [Концепция за участието на Р. България ..., 2004, с. 1, 19].

Бихме могли да продължим с неограничен брой подобни цитати, без да открием съществени различия в позицията на политиците и държавните институции по стратегическото разположение на страната в центъра на Балканите и неговото значение, особено що се отнася до формирането на външната политика на България по въпроса за трансбалканските инфраструктури. Всички те ще потвърдят тезата, че в България съществува абсолютно единодушие по този въпрос.

Научни възгледи за геополитическото положение на България

Недотам задълбочената представа за геополитическото положение на България, разпространена и експлоатирана в политическото пространство и в официалните среди, се коригира в известен смисъл от възгледите на малкото представители на геополитическата мисъл в България. Тези възгледи са по-обосновани научно и далеч по-задълбочени в сравнение с първата група идеи, доколкото включват в своя анализ и елементи и фактори от непосредственото политическо обкръжение на България. В същото време те остават подвластни на постановката за изключителното разположение на страната на Балканите и в Европа, като по този начин не допринасят съществено за превъзможването на общите недостатъци в оценката на геополитическото положение на България.

Според професора по география в СУ „Св. Климент Охридски“ Стефан Карастоянов България е средицът (heartland) на Балканите.

„България е „средицът“, сърцевината или, ако се възприеме тезата на Макиндер, „хартландът“ на Балканския полуостров. Изключителното ѝ географско положение на границата на две цивилизации – християнската и ислямската, ѝ дава огромни възможности за приобщаване към Обединена Европа. Това е така, защото географското пространство на България има висока геополитическа стойност. Сърцевината на Балканския полуостров обхваща почти цялата територия на България, Македония и в по-малка степен Сърбия. Това е геополитическият стожер или ядрото на географското пространство на Балканите. Без съмне-

ние това ядро оказва или по-точно има важно геополитическо значение за Турция, Гърция, Румъния, Албания, както и за останалите балкански страни.

[...] Освен това, България играе важна роля и в международния транзит. България има всички дадености и предпоставки да се превърне в действителен център на Балканския полуостров“ [Карастоянов, 1997, с. 106, 108].

Идеята за сърцевинното разположение на България е развита и от друг популярен представител на българската геополитика – архитект Христо Генчев, но този път в контекста на отношението „периферия – ядро“.

„Разделението „ядро-периферия“ е общо геополитическо правило. Светът се разделя на континентално ядро – т.нар. Евразия, и на периферия Европа; тя на своя страна се дели на Централна Европа и на всичко останало. Балканите се структурират по същата логика: балканско ядро, състоящо се от Албания, Македония и България, и балканска периферия: Турция, Гърция, Сърбия и Румъния.

[...] Прословутата нестабилност на Балканите се дължи на нарушения геополитически баланс между мощта на балканската периферия (Сърбия и Румъния от север, а от юг – Гърция и Турция) и пословичната слабост на трите страни от балканското ядро“ [Генчев, Труд, 17.7.1999].

Трайните тенденции във връзките между балканските страни, както и техните отношения с Великите сили, се анализират именно от гледна точка на класическия принцип „периферия – ядро“.

„За да устоят на дестабилизиращия ги натиск, трите страни на балканското ядро поотделно търсят досега подкрепа извън Балканите и охотно се включват в отвъдбалкански съюзи и пактове“ [Пак там].

Всъщност горните анализи се намират в пълно съответствие с възгледите на класика на българската политическа география проф. Иван Батаклиев. В публикуваното си в края на 30-те години на XX в. произведение „Сравнителен преглед на политикогеографското положение на България“ той достига до най-задълбочените за времето си оценки и изводи по тази тема. Значението на България в неговия анализ е изведено

опосредствано чрез оценката на политикогеографското място на Балканския полуостров:

„Балканският полуостров е ценен най-напред като кръстопът. [...] Той е част от най-средиземната суша и е най-кръстопътната и най-преходна земя в света.

[...] Най-важното място на Балканския полуостров са проходите – главно Босфорът с Цариград, затова в него се събират ветрилообразно повечето пътища на полуострова. От тях най-важният е диагоналният, който се намира в средата на ветрилообразното разпределение на пътищата и носи още името „главен път“ [Русев, Рачев, ред., 2003, с. 107, 109].

Изхождайки от обстоятелството, че през България минават най-важните пътни артерии на полуострова, на първо място сред които т.нар. диагонален път, Батаклиев прави заключение за преходното или средищно място на България, което напълно основателно може да се смята за прототип на тезата за „средеца“ на Балканите.

„Факторите, които обуславят политикогеографското положение на полуострова ни, са почти същите, които обуславят и това на България [...].

[...] В България се намират главните пътища между полуострова и околните му земи. Затова България е с най-преходно географско положение, което се е отразило върху нейното политикогеографско развитие.

[...] България, въпреки че излезе окастрена от Балканската и Голямата война, си остава най-кръстопътната и най-преходната страна на Балканския полуостров. [...] България е ключът на Балканския полуостров“ [Пак там, с. 107, 109, 110].

Горният анализ на „ключовото значение“ на България за Балканския полуостров естествено въвежда идеята за нейните сложни и противоречиви отношения с враждебните ѝ съседи, която пък, от своя страна, е почти буквален прототип на съвременната представа за ролята на „периферията“ и „ядрото“ в българската политика и история.

„Неблагоприятното политикогеографско положение на България в тесен смисъл не се изразява само в това, че има много съседи, но и в това, че те са по-големи и не са истински

приятелски настроени спрямо нея. [...] За обезсилване на големия международен натиск държавите прибягват до съюзи с далечни по-големи държави“ [Пак там, 112–113].

Представата за централното положение на България във втория си вариант – този на теорията за средеца на Балканите, която се развива по-скоро в научните среди, е също така нетълна или незавършена, както и идеята, на която се основава центростремителния инфраструктурен модел. Вярно е, че тя, за разлика от представата на политическите среди за геополитическото място на България, включва в своя предмет на изследване непосредственото обкръжение на страната, както и принципите, които структурират отношенията в него. Без обаче да представи по убедителен начин връзките на извънрегионално ниво, които имат импликации на Балканите и които са формирани в продължение на дълги исторически периоди. Последните впрочем са решаващи за политиката на всички държави в региона.

С други думи, тя остава на равнището на политикогеографския анализ (отпреди Втората световна война) и не отчита еволюцията на съвременния международен геополитически фактор:

„Под политикогеографско положение ... [се] разбира положението на една държава към непосредно съседните ѝ държави, а под геополитично – положението на една държава към другите (далечните) държави. [...] Всъщност според нашето схващане между политикогеографско и геополитично положение голяма разлика не се чувства“ [Пак там, с. 99].

С цел по-нататъшното развиване и задълбочаване на анализа за геополитическата същност на българската външна политика е необходимо въвеждането на геополитическото понятие „Междинна Европа“ в допълнение към оказващия се недостатъчно адекватен и ефикасен на надрегионално ниво национален модел...

СЛОЖНИТЕ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПРЕХОДНОСТТА

Българската теза за балканския средец, а оттам и представата за България като инфраструктурен център на Балканите, е особено уязвима, тъй като самостоятелната или специфична

вътрешна (а не отразена) балканска геополитическа идентичност не съществува поне от 1913–1920 г., т.е. от периода, който бележи окончателното разпадане на Османската империя. Преди тази дата, при това твърде условно, балканските страни са се ползвали вероятно от някаква по-особена регионална идентичност в рамките именно на Османската империя и по-точно в рамките на геополитическите отношения, породени от разделянето на нейното наследство, по-известни като Източен въпрос. Нещо повече – твърде съмнителната балканска регионална геополитическа характеристика е напълно затъмнена в периодите на световни конфликти и най-вече през Студената война, когато различните балкански държави принадлежат на съвсем противоположни и антагонистични общности с ясно изразен геополитически характер: „Западна Европа“, организирана от НАТО (Турция, Гърция); „Източна Европа“, обединявана от Варшавския договор (България, Румъния), и „Третия свят“, представляван от Движението на необвързаните (Югославия).

По-общо казано, базисният недостатък на теорията за средеца на Балканите е смесването в анализа на геополитически и географски понятия. България не би могла да бъде геополитически център на несъществуващ геополитически район. Всички нейни хипотетични преимущества или недостатъци, произтичащи от геополитическото ѝ местоположение, се изпразват от съдържание при положение, че дефиницията на нейната регионална рамка може да се защити единствено от географска / политикогеографска гледна точка, като последната не би могла да представлява достатъчна основа за формиране на адекватни на международната среда политически стратегии, доколкото не съдържа достатъчно достоверно знание за международното положение на страната и за динамиката на неговата еволюция.

Ясно е, че ако в геополитически смисъл България не може да се определи като „ядро на Балканите“, тя би могла още по-малко да се разглежда и като *активен геостратегически играч*, според категорията, формулирана от Збигнев Бжежински:

„Държава, която има капацитета и волята да упражнява власт или влияние извън собствените си граници с цел да

промени съществуващата геополитическа ситуация“ [Бжежински, 1997, с. 51].

Всъщност геополитическото положение на България не би могло да се определи дори и като ключова геополитическа зона, отново според терминологията на Бжежински:

„Държава, чието значение произтича не от собствената ѝ мощ, а от местоположението ѝ“ [Пак там].

Единствената държава на Балканите, която, без да е негов *средец*, притежава достатъчно значителна и обективна стратегическа стойност, за да бъде определена като *ключова геополитическа зона* (най-вече поради обстоятелството, че контролира Проливите и сухоземния път между Европа и Азия), е Турция. Нито една от останалите държави в Югоизточна Европа няма самостоятелна геополитическа тежест в политиката на извънрегионалните центрове на сила, както и влияние в (между)регионален мащаб.

В този смисъл, като че ли най-точното определение за геополитическото положение / значение на България е *раздвоена страна* по Хънтингтън, но не в културно-цивилизационния, а в геополитическия смисъл на понятието.

„в раздвоената страна има една доминираща култура, която я свързва с определена цивилизация, но нейните лидери искат да я прехвърлят към друга цивилизация. [...] Два феномена отличават раздвоените страни. Техните лидери ги разглеждат като „мост“ между две култури, а наблюдателите ги описват като страни с две лица“ [Хънтингтън, 1999, с. 195].

Предимството на това определение е, че то е в съзвучие с един действително функциониращ геоисторически модел в международните отношения – този на Междинна Европа, и не е следствие на сравнително тромави, статични и в крайна сметка нерелевантни пространствени построения.

Геополитическата категория „Междинна Европа“

И така, отдавна или по-скоро никога в по-ново време Балканите, в т.ч. и България, не са притежавали собствена, иманентна, вътрешнообусловена геополитическа динамика, присъща на самостоятелните геополитически играчи, а винаги са

принадлежали към една по-широка зона / пространство, чието значение беше оценено отново в политическите среди именно след края на Студената война. Обобщеното и систематизирано въздействие на европейския фактор върху политиката на България може да се илюстрира в най-пълна степен чрез въвеждането на геополитическата категория „Междинна Европа“. Това понятие притежава всъщност два аспекта – единият е териториален (зоната или пространството „Междинна Европа“), а вторият е функционален (моделът „Междинна Европа“) и отразява трайните последици върху политиката на дадена страна от нейната принадлежност към въпросното пространство.

Концепцията за Междинна Европа в първото си, териториално измерение е формулирана във Франция (*Europe médiane*) още преди падането на Берлинската стена, когато малцина са допусkali, че Старият континент може да бъде геополитически диференциран по друг начин, освен като бъде разделен на две части – източна и западна.

„Докато през 50-те години на XX в. имавме навика [...] да разделяме Европа на две, Западна Европа / Източна Европа [...], то през последното десетилетие на XX в. станахме свидетели на появата на една, така да се каже, трета Европа, най-често наричана „Междинна Европа“ [Giblin, Lacoste, ред., 1998, с. 5].

Според професор Ив Лакост, основател на съвременната френска школа по геополитика и главен редактор на списанието „Херодот“, Междинна Европа покрива пространството между Балтийско и Средиземно море.

„без съмнение би било за предпочитане да се използва изразът Междинна Европа, за да се обозначи в общи линии, обширният пространствен ансамбъл, който би могъл да се простира от Балтийско до Средиземно море и да се отнася до държави, които спадат ту към Източна, ту към Западна Европа, като в това число се включват и неутрални държави като Австрия и комунистическите страни, които не членуват във Варшавския пакт, като Югославия и Албания“ [Lacoste, 1988, с. 11].

Концепцията за Междинна Европа, изложена през 1988 г. от Ив Лакост и кръга „Херодот“ във Франция, е допълнена,

що се отнася до нейното пространствено съдържание, няколко години по-късно.

„Така ансамбълът „Междинна Европа“ се появява върху корицата на брой 48 на сп. „Херодот“ през първото тримесечие на 1988 г., или близо две години преди падането на Берлинската стена, под формата на широка елипса „Север – Юг“ от Балтийско до Черно море, включваща не само все още необединената Германия, но и Австрия, народните демокрации, които все още бяха подчинени на комунистическия режим, в т.ч. и Югославия, както и [...] Гърция и западната част на Турция.

[...] Към тази голяма Междинна Европа днес прибавяме балтийските страни и може би една част от териториите, съставляващи западната част на ОНД, Белорусия, Молдова и защо не Украйна [Giblin, Lacoste, ред., 1998, 11–12].

Основната политико-функционална характеристика на страните, принадлежащи към Междинна Европа, е следователно качеството им да „преминават“ последователно от една зона на влияние в друга и обратно, в случая от зоната на влияние на Запада към зоната на влияние на Изтока („принцип на геополитическата раздвоеност“).

Или, както отбелязва Фернан Бродел в предговора на книгата „Трите Европи“ на Йеньо Сюч, Междинна Европа е геополитическо пространство, което се определя косвено, т.е. по отношение на други геополитически пространства като Западна и Източна Европа.

„Пределите на тези три Европи се променят в хода на дългата им история, но дали те се намират по на изток или по на запад, тези три вселени се поддържат, утвърждават, приближават, отблъскват и във всеки момент от тяхната съдба се дефинират една посредством друга.

При тези приливи и отливи, които притискат или разрушават нейните „структури“, Междинна Европа страда през по-голямата част от времето, като не успява да бъде върна на самата себе си, да се реализира. Но дали това се дължи само на нейното териториално положение, на междинността, от която тя не може да избяга? Нейните съседи имат прекалено много преимущества: Западът е отворен към безкрая на Атлантика,

нему са пада Америка; Изтокът се разпростира за сметка на огромната маса на Азия. [...] Междинна Европа няма да има никога този нечуван шанс да се приизпълни с пространство, да се взриви извън самата себе си. Нейните съседи я притискат и сковават“ [Szűcs, 1985, 5–6].

Междинна Европа е понятие, което може да се диференцира както в пространствен, така и във времеви план. В този смисъл, *втората съществена функционална особеност на държавите от Междинна Европа е, че тяхната съдба се определя от геоисторическите отношения и съперничества на четири големи империи – Германската, Австрийската (Хабсбургската), Руската и Османската.*

Схематичният геоисторически преглед на доминиращите сили в европейската политика, направен от гледна точка на географското положение и историческия опит на България, ни дава основание да сведем с необходимата степен на опростяване, разбира се, тяхното влияние и отношения до два условни центъра или полюса *Запад* и *Изток*, намиращи се често в борба за надмощие над целия континент:

Таблица №1

IV–XIX в.	395–476 г.	476–962 г.	962–1453 г.	1453–1815 г.	1815–1878 г.
Западен полюс	Западна Римска империя	Империя на франките	Свещена (Германска) Римска империя (СРИ)	СРИ (Хабсбургска империя)	Австрийска империя (Австро-Унгария)
Източен полюс	Източна Римска империя	Византия	Византия	Османска империя	Османска империя / Руска империя

XX в.	1878–1917 г.	1917–1944 г.	1944–1989 г.	1989–2000 г.
Западен полюс	Германска империя (Втори Райх)	Германия (Трети Райх)	САЩ / НАТО	САЩ / НАТО
Източен полюс	Руска империя	СССР	СССР / ОВД	Руска федерация

В по-обобщен план времевата или историческа периодизация на концепцията за Междинна Европа, отново от българска гледна точка, може да бъде представен така:

1. Имперски период (IV–XIX в.);
2. Постимперски период (1878–1918);
3. Версайски период (1919–1944);
4. Комунистически период (1945–1989);
5. Посткомунистически период (1990–2000);
6. Трансатлантически период (след 2000).

Към края на преходния или посткомунистически период в българската външна политика (1990–2000) съвременната форма на понятието Междинна Европа като зона на приливите и отливите на силите, доминиращи последователно двата полюса в европейската политика, обхваща всички държави, които преди 1989–1990 г. са принадлежали към Организацията на Варшавския договор (ОВД), институционализираща геополитическия периметър на влияние на загубилата Студената война „източна империя“, плюс бивша Югославия и производните ѝ републики и Албания; и които все още не са станали членки на НАТО – организацията на победилата „западна империя“.

В контекста на горното определение към 2000 г. конкретно-историческият състав на Междинна Европа („посткомунистическа Междинна Европа“) е: Естония, Латвия, Литва, Украйна, Молдова (бивши съветски републики), Словакия, Румъния, България (бивши членки на ОВД), Словения, Хърватия, Босна и Херцеговина, Република Македония, СР Югославия / Сърбия и Черна гора (бивши югославски републики) и Албания. В тази категория не са включени държави, които притежават перфектни средноевропейски характеристики като Полша, Чешка република и Унгария, тъй като те са членки на НАТО от 1999 г., както и Финландия, която през 1992 г. беше приета за член на една от структурите на евроатлантическата общност – Европейския съюз, след като в продължение на десетилетия балансираше икономически и политически между двата блока. Не е включена и Беларус поради близките си съюзнически отношения с Руската федерация и своята формална принадлежност към нейната сфера на влияние („източен полюс“).

Що се отнася до другите бивши съветски републики в Европа – Армения, Грузия и Азербайджан, въпреки твърде раздвоения характер на тяхната политика, те не биха могли да принадлежат към Междинна Европа поради отсъствието на единия от системообразуващите фактори – да са се намирали в геоисторически план под последователното влияние на източния и западния полюс в европейската политика. С други думи, въпреки сегашните аспирации на някои от тях (Грузия, Азербайджан) към близко сътрудничество и дори членство в НАТО, в дългосрочен ретроспективен план те нямат общата съдба и вътрешно присъщи политически характеристики на останалите страни от Междинна Европа. Разбира се, изключени са и Германия, Австрия, Турция, Гърция и всички останали държави от НАТО и ЕС, поради тяхната структурна принадлежност към западния полюс в европейската политика. Към този полюс са икономически прикрепени и някои традиционно неутрални страни като Швейцария.

Геополитическата реалност „Междинна Европа“ е твърде непостоянна, дори мимолетна във времеви план; твърде кратки са периодите в съвременната история на континента, когато държавите от тази категория са имали възможността да водят формално необвързана политика по отношение на доминиращите Велики сили. Такива изключително кратки исторически периоди (особено ако се има предвид, че мнозинството от тези държави са създадени след края на Първата световна война, а преди това в продължение на векове са били включени в състава на различни многонационални империи) са времето между двете световни войни и годините след разпадането на съветската система. При това хронологически последната форма на съществуване на Междинна Европа на политическите карти е твърде условна, доколкото почти всички от съставляващите я държави заявиха веднага след края на Студената война категоричното си намерение да се присъединят към евро-атлантическите структури. Нейният състав беше допълнително ограничен през 2004 г., когато към НАТО се присъединиха още 7 централно- и източноевропейски държави: Естония, Латвия, Литва, Словения, Словакия, Румъния и България.

Горното ни дава основание да направим следното обобщение за функционалното влияние на Великите сили върху съдбата на държавите (народите) от Междинна Европа:

В геополитическите цикли, характеризиращи се с надмогание на непосредствените играчи (т.е. „империите“, имащи в исторически план непосредствени интереси в междинната зона като Австрия, Германия, Турция и Русия), тяхната политика към Междинна Европа обикновено се изразява най-често с формулата „подчинявай / разделяй и владей“.

В случаите на криза на непосредствените играчи и на надмогание на балансиращите сили в Европа (Великобритания, Франция) се създават условия за самостоятелни структури в Междинна Европа, макар и намиращи се под влиянието на центъра (санитарни или буферни зони).

Освен че е мимолетна исторически, Междинна Европа е и вътрешно-диференцирана в културно-религиозен (но не в геополитически!) план. Тя се разделя на две части от една от най-дълбоките и трайни геоисторически граници в Европа – линията между западното и източното християнство, прокарана след 1054 г. Тази линия върху съвременната политическа карта на Европа започва от една точка, разположена във Финландския залив на границата между Естония и Русия, продължава покрай западните граници на Беларус и Украйна (оставяйки католическия район на Лвов от западната страна), след това разделя Румъния приблизително на две части по линията на Карпатите, за да продължи на запад, разделяйки католическите държави от бивша Югославия (Словения, Хърватия и Херцеговина / Хърватско-мюсюлманска федерация) от техните православни „посестрими“ (Сърбия – Черна гора, Македония, Република Сръбска), като завършва в една точка от Адриатическото крайбрежие, разположена на границата между Хърватия и Черна гора.

Въпреки че разделителната линия между западното и източно християнство съвсем не е абсолютна преграда за влиянието и съперничеството между европейските Велики сили, тя все пак си остава известен критерий за културна и социално-икономическа диференциация. Източници на тази диференциация

ция между страните от Междинна Европа са империите, които са оставили най-траен отпечатък в тяхната история – Австрия и Германия на запад и Русия и Османска Турция на изток.

И така, освен исторически, Междинна Европа е диференцирана и в териториален план.

Използвайки именно цивилизационния критерий, предлагам обособяването на три подрегиона в геополитическия ансамбъл Междинна Европа („трите Междинни Европи“), с уговорката, че съществените различия между тях в културно-религиозната и социално-икономическа област съвсем не означават различия в геополитическата им същност и съдба.

Първият подрегион или „Западна Междинна Европа“ е трайно белязан от западното цивилизационно влияние, институционализирано за дълги периоди от време от държавните структури на Хабсбургската, а по-късно и на Австрийската и Германската империя. Това влияние се изразява не само в доминиращото разпространение на католицизма (и по-малко на протестантството), но и в наличието на развити социално-икономически (пазарни) отношения и сравнително стари традиции в парламентарното управление. Към края на ХХ в. западната част от Междинна Европа се заема от Естония, Латвия, Литва, Словакия, Словения и Хърватия, без да се броят Полша, Унгария и Чешката република, които в този период вече са членки на НАТО (изключени са и регионите на Лвов и румънска Трансилвания, доколкото те са части от предимно православни държави, докато хърватско-мюсюлманската федерация в Босна и Херцеговина принадлежи на една държава, която е много по-силно белязана от Османската империя и исляма, отколкото от западното християнство). Държавите от Западна Междинна Европа се смятат за естествено предразположени поради цивилизационните си особености към съюз със силите, доминиращи западната част на континента. Същевременно това съвсем не означава, че те не притежават присъщия за всички страни от Междинна Европа вътрешно раздвоен характер в политиката си. В техния конкретен случай обаче тази иманентна геополитическа характеристика на междинни държави в Европа се проявява най-отчетливо в периодите, ко-

гато те се намират под влиянието и контрола на „чуждия“ им в цивилизационно отношение Изток.

Вторият подрегион, който може да бъде наречен „Източна Междинна Европа“, е формиран от предимно славянските и православни държави, доминирани в продължение на векове от Руската империя и нейното продължение Съветска Русия, които понастоящем са смятани от Москва като естествено принадлежащи към нейната сфера на влияние („близка чужбина“) – Беларус, Украйна и Молдова. Тези страни се намират сравнително далеч от западния цивилизационен модел и на практика нямат собствено историческо съществуване извън рамките на Руската империя. Последното не означава, че в периоди на дълбока криза на естествения им съюзник и покровител те не са изложени на нарастващото влияние и натиск от страна на алтернативните центрове на сила в Европа, в случая тези, свързани със западната цивилизация.

Третият подрегион притежава поне две особености по отношение на другите два: въпреки че е съставен предимно от славянски и/или православни държави, той е белязан в социално-икономическо отношение в по-голяма степен от Османската империя (от 4 до 5 века владичество), отколкото от руското влияние. За разлика от първите два третият подрегион е по-отворен към открито море (Средиземно море), а с това и към влиянието на предимно морски сили като Великобритания и САЩ, което често се упражнява в противотежест на интересите на типично континентални държави като Германия и Русия. По тази причина третият подрегион на Междинна Европа – „Южна междинна Европа“, съставен към края на ХХ в. от Румъния, България, Сърбия и Черна гора, Република Македония, Босна и Херцеговина и Албания, има сравнително най-разнообразната геополитическа характеристика.

От една страна, той обхваща едновременно типично континентални държави като Румъния, Сърбия, Македония и даже България, и типично морски страни като Албания (чието стратегическо значение се дължи на близостта ѝ до входа/изхода на Адриатическо море), Турция и Гърция, макар че последните две не принадлежат по правило към посткомунистическия

формат на Междинна Европа. От друга гледна точка, това е регион, в който съжителстват християнски и мюсюлмански държави (Албания, Босна, но също така и Турция), както и католически малцинства. Въпреки спецификите обаче геополитическата съдба на държавите, които принадлежат към него, е изключително свързана с междинната зона в Европа. Ето защо, от геополитическа гледна точка, по-подходящо би било той да бъде наречен Южна междинна Европа или Югоизточна Европа, ако искаме да приобщим към него Турция и Гърция, отколкото Балкани, въпреки очевидните общи балкански икономически, социални и културни характеристики, които при тежават включените в него държави.

Външните доминанти на вътрешната политика

Първото, макар и косвено, но затова пък структурно, доказателство за принадлежността на България към Междинна Европа, която е изложена на доминиращото алтернативно влияние на Изтока и Запада, е правилото за симетричността между нейната политическа система и конкретно-историческата конфигурация на съотношението на силите в Европа.

По-долу ще разгледаме две конкретни класически ситуации, доказващи твърдението, че *структурата на политическата система в България по правило представлява симетрично или огледално отражение на съответното съотношение на силите в Европа*. Това са периодите преди и след Първата световна война, когато в България се формират (при това на външнополитическа или геополитическа основа) и си съперничат двете основни партийни течения – русофили и русофоби (националисти, германофили), отразявайки преимуществото на Русия и двете немски държави Германия и Австро-Унгария в Междинна Европа в този период.

Краткият период на национално съгласие по въпроса за външнополитическите съюзници на България продължава от 1878 до 1885 г., докато надеждите за национално обединение са изключително свързани с политиката на Русия на Балканиите. Русофилството изглежда съвсем логично за една страна, която не само е освободена главно благодарение на руското

оръжие, но която е станала свидетел, макар и за кратко, на осъществяването на мечтата си за национално обединение чрез договора от Сан Стефано.

Но обратно на това, което е можело да се очаква в зората на младата българска държава, меденият месец с Русия преминава бързо и първият голям раздор между двете държави възниква през 1885–1886 г., когато император Александър III се обявява против обединението между Княжеството и Източна Румелия, воден между другото от личната си неприязън към княз Александър Батенберг. Именно в този съдбоносен момент дилемата „С Батенберг против Русия или с Русия против Батенберг“ допринася по решителен начин за непоправимото разцепление на българската политическа класа.

Кризата в отношенията между България и Русия (1886 – 1896 г.) води до възникването на първия русофобски режим в България – този на Стефан Стамболов, който управлява между 1887 и 1894 г. Това е и периодът, по време на който кристализира антиподът на русофилските партии – националистическият или русофобски лагер, и когато структурата на българската политическа система придобива почти завършена форма. Нейният двуполосен характер ще бъде основно променен едва след големите геополитически и социално-политически промени, които ще настъпят в България след края на Първата световна война.

Българските партии произлизат от двете политически течения – консерватори и либерали, които се образуват още в Учредителното народно събрание, свикано през 1879 г. със задачата да изготви и приеме първата конституция на свободна България. Общо погледнато, от първата тенденция възникват русофилските партии, а от втората – националистическите.

По време на формирането на два антагонистични военни блока в Европа (след подписването на Руско-британския съюзнически договор през 1907 г.) русофилите се обявяват изцяло в подкрепа на съюза на Русия с Франция и Великобритания, както и в полза на присъединяването на своята страна към Антантата. Може да се приеме, че безусловното русофилство на българските партии постепенно се разсейва и в навечерието

на Първата световна война то се трансформира в своеобразно *антантофилство*. Този процес на превръщане на проруската идея в по-скоро прозападна позиция ще бъде рязко ускорен и окончателно завършен след 1917 г. – със свалянето на руската монархия и идването на власт на болшевиките, и особено след Парижката мирна конференция през 1919–1920 г. и установяването на новия геополитически ред в Европа...

Обратно, противниците на русофилския лагер – русофобите или националистите, претърпяват точно противоположната еволюция на геополитическата си ориентация, преминавайки през едно относително неопределено състояние към ясно изразен и обсебващ приоритет... В началото главната характеристика на националистическото течение е именно неговата русофобия, предизвикана от дълбокото разочарование на общественото мнение от балканската политика на Русия и най-вече от прекаления ѝ патернализъм към самата България, без при това националистите да бъдат ясно определени в полза на друга велика сила. Категоричният избор на външен съюзник по националния въпрос, различен (и противоположен) на Русия, е силно затруднен от същността на отношенията в рамките на Европейския концерт през 1886–1907 г. (баланс на силите) или по време на първоначалния период на формиране на националистическото течение. Именно затова политиката на Стефан Стамболов през 1887–1894 г. е определяна едновременно като *туркофилска*, *австрофилска* и *германофилска*. Все пак съществуват сериозни аргументи, че тогава политиката или надеждите на националистическите партии са били свързани по-скоро с Австро-Унгария, отколкото с друга антируски настроена велика сила, и това е логично, защото именно тя е европейската държава, която е най-замесена в балканските дела след самата Русия в разглеждания период.

След обявяването на независимостта на България през 1908 г. с подкрепата на Австро-Унгария и най-вече по време на балканските войни проавстрийските предпочитания на либералните партии (споделени от цар Фердинанд) не будят никакво съмнение. Формирайки своя кабинет през 1913 г., Васил Ра-

дославов съвсем ясно се обявява в полза на една австрофилска политика.

По такъв начин политиката на националистите, определяна по-общо като русофобска до 1908 г., еволюира след тази дата в една все по-австрофилска политика, която ще се превърне в германофилска по време на Първата световна война с оглед на доминиращите позиции на Германия в рамките на Тройния съюз и в самата България. Тази германофилска ориентация на националистическите партии ще се възроди по изключително ясен начин в навечерието на Втората световна война, но този път влиянието на Германия в България няма да бъде споделяно от втора, съюзническа сила, доколкото Австро-Унгария, както впрочем и царска Русия, ще е престанала отдавна да съществува...

Отсъствието на консенсус по въпроса за външния съюзник на България и постепенната поляризация на българските партии към оформящите се враждебни военни полюси в европейската политика в навечерието на Първата световна война определят раздвоения и антагонистичен характер на българската политическа система.

Най-важното следствие на втората национална катастрофа през 1919 г. върху политическата система на България е изчезването на германофилската тенденция в полза на трансформиращия русофилски (антантофилски) полюс, получил доминиращи позиции до 1934 г. Главната причина за драстичното намаляване на влиянието на прогерманските партии са разгромът на Германия и Австро-Унгария по време на войната и тяхната дълбока международна изолация след нея. От този момент нататък те няма да имат никаква възможност да играят активна роля в българската политика, а техните местни протезети ще загубят целия си авторитет пред нацията и международните фактори...

Антантофилските партии участват без прекъсване, разбира се в различни конфигурации, в управлението на България между 1923 и 1934 г., както и в преходните правителства на Александър Малинов през 1918 г., Теодор Теодоров през 1919 г. и коалиционния кабинет на Александър Стамболийски през 1919–1920 г.

Периодът непосредствено след Първата световна война е белязан и от нарастването на влиянието на земеделската

(БЗНС) и работническата (БРП / БКП) партия в България. Основани в края на XIX в., те придобиват истинска политическа роля в живота на страната едва в условията на всеобщата криза, последвала разгрома на България във войната. Тяхната поява представлява радикална промяна в политическото пространство на България, традиционно заето от представители на буржоазните формации, чиито взаимоотношения дотогава са основани по-скоро на геополитически, отколкото на социално-икономически принципи...

На 19 май 1934 г. военният преврат, замислен и извършен от офицери от кръга „Звено“, слага край на относително демократичния режим в България, установен след кървавите събития от 1923–1925 г. С първите постановления на новата власт се разпуска Народното събрание, забраняват се политическите партии, ограничава се свободата на пресата... В продължение на година се сменят две правителства, подкрепяни от военните, които обаче не успяват да затвърдят тяхната власт. Напротив, с неспособността си да управляват те дават възможност на цар Борис III да наложи личен режим. През април 1935 г. е съставено експертно правителство начело с Андрей Тошев. След този момент монархът става истински господар на ситуацията, като успява да елиминира авторите на 19-майския преврат, както те бяха сторили по-рано с политическите партии.

В този период в опозиция на режима се намират не само представителите на лявото течение в българската политика, но и тези на т.нар. *краен национализъм*. Към тази категория могат да бъдат отнесени Съюзът на българските национални легиони (СБНЛ), Ратниците за напредъка на българщината и организацията „Отец Паисий“. Към този полюс гравитират и привърженици на разпуснатата Вътрешна македонска революционна организация (ВМРО).

Крайните националисти допълват структурата на българската политическа система от периода между двете световни войни. В лявата ѝ част се намират социалистическите и земеделските формации: БКП, БЗНС и социалдемократическата партия (БСДП). Тези партии са „новодошли“ на политическата сцена и са носители на социални и икономически цен-

ности, които водят до формирането на ново разцепление на политическата класа на мястото на традиционното „русофили – националисти“. В центъра на политическото пространство се намират различните трансформации на бившите русофилски партии, групирани в две големи коалиции: Народен блок (вдясно от центъра) и Демократически сговор (вляво от центъра). Десницата е формирана от Националлибералната партия (бивши германофили), Народното социално движение на Александър Цанков и различните съставни части на крилото на крайния национализъм, вкл. ВМРО.

Българските политически партии могат да бъдат класифицирани не само по социално-икономически критерии, но и според техните външнополитически възгледи, при все че те не са вече определящи. Различията в тази област са едва доловими в годините 1920–1930, но стават съвсем очевидни в навечерието на Втората световна война...

През Първата световна война трите партии от българската левица се обявяват за неутралитет на страната и са решителни противници на съюза с Германия. В навечерието на Втората световна война социалдемократите и земеделците се обявяват отново против съюза с нацистка Германия, показвайки известно предпочитание към Франция и Англия, без това да има конкретни последици за външнополитическата ориентация на България поради изключително слабите им позиции в политическата система на страната.

За разлика от БЗНС и БСДП комунистическата партия показва не само враждебно отношение към прогерманската политика на България след 1941 г., но и изразява открито симпатията си към СССР. Тя е единствената политическа партия в България, която подкрепя предложението за военен съюз, отправено от Москва, и която организира въоръжена съпротива срещу прогерманската политика на правителството. В крайна сметка БКП се превръща в междувоенния период в единствения представител на русофилската традиция в България, макар и под формата на просъветска тенденция. Благодарение на тази партия преди и по време на Втората световна война в България отново се появява русофилството, но вече неговите

основи не са националистически – БКП е най-отявленият противник на санстефанския идеал, а идеологически.

След Първата световна война, в контекста на Версайската система, геополитическите идеи на бившите русофилски партии изживяват известно развитие. Националният идеал е главната причина, която възпира центристките партии от по-близко сътрудничество с Франция и Великобритания, доколкото те са смятани за гарантите на един международен ред, който е особено несправедлив за българските национални тежнения. Това е причината, поради която традиционната прозападна симпатия (антантофилство) на тези партии не може да бъде материализирана в по-конкретен политически ангажимент. Това са и основите на новото течение в българската външна политика – *неутрализъмът*, чиито най-верни и безспорни привърженици са бившите русофилски партии. Тази тенденция се проявява в навечерието на Втората световна война в открито антигерманска позиция (но също и антисъветска), препоръчваща политика на действителен неутралитет и неучастие във войната. Въпреки това центристите са твърде слаби през 1941 г., за да окажат каквото и да било влияние върху избора на цар Борис III и неговото правителство...

Но под натиска на международната конюнктура – засилването на ревизионистичните сили в Европа, неутрализъмът в България става все по-безсилен да се противопостави на предстоящото изригване на иредентизма, възпиран в продължение на 20 години. Връщането към класическия национализъм през 1940 г. предполага съвсем друго отношение към Великите сили. В условията на болшевизация на Русия и ангажирането на Франция и Англия със запазването на версайското статукво българските националисти имат само една възможност – подновяване на съюза с Германия, като по такъв начин се извършва възраждане и реабилитация на германофилството в България.

И така, русофилските, германофилските или националистическите тенденции имат завидна приемственост в рамките на българската политика, като основното правило в тяхната еволюция е, че те отразяват съвършено точно конкретната конфигурация на съотношението на силите в Европа.

Така например българските партии, които гравитират около източния полюс в европейската политика, афишират открито своето русофилство в периоди на величие и силно международно влияние на техния покровител Русия/СССР (1878–1917; 1944–1989), за да се обявят за неутралитет, когато техният основен съюзник слиза от сцената на Великите сили в Европа и света (1917–1944; 1989–2000).

По същия начин прозападната тенденция в българската политика се обявява за германофилска или проатлантическа, следвайки възхода на силите, доминиращи европейския Запад (1886–1919 г.; 1941–1944 г.; 1989–2000 г. и след това), и изчезва почти напълно от политическия живот след разгрома на Германия в двете световни войни (1919–1941 г.; 1944–1989 г.).

Таблица №2

XX в.	1878–1917 г.	1917–1944 г.	1944–1989 г.	1989–2000 г.
Западен полюс	Германска империя (Втори Райх)	Германия (Трети Райх)	САЩ / НАТО	САЩ / НАТО
Източен полюс	Руска империя	СССР	СССР / ОВД	Руска федерация

Огледална структура на българската политическа система				
1878–1919 г.	1919–1944 г.	1944–1989 г.	1989–2000 г.	2000 г. →
Русофили →	Неутралисти →	Русофили →	Неутралисти →	Атлантисти
Националисти →	Германофили →		Атлантисти →	

Горните таблици потвърждават не само нашето твърдение за геополитическата симетричност между вътрешнополитическа структура и международна среда, но най-вече твърдението, че характерът на българската политика няма нищо общо със съотношението на силите на балканско (регионално) равнище, а се вписва напълно във функционалния геополитически модел, формиран и наложен на България от отношенията в и по повод на пространството „Междинна Европа“.

Казано по друг начин, *приведените по-горе нагледни доказателства за същността на българската политика изцяло подкрепят тезата, че геополитическото положение на Бъл-*

гария съвсем не притежава приписваните му изключителни предимства на ядро или център на Балканите, а неговата базисна характеристика е принадлежността към Междинна Европа, какъвто впрочем е случаят на всички останали балкански държави.

От тази гледна точка аз намирам, че възгледът за България като средище (heartland) на Балканите е изваден от неговия геополитически и исторически контекст и че вследствие на това, той не може да служи като надеждна база за анализ и планиране на българската външна политика. По-скоро той се съотнася сравнително точно с националистически представи, вероятно именно тези, които не са позволили на България да се адаптира по-адекватно към международното си обкръжение и да намери по-справедливо решение на националния си въпрос. Не е случайно, че пределите на ключовата централна зона на Балканите, според привържениците на теорията за ядрото и периферията, съвпадат почти напълно с пространствените измерения на санстефанския мит (съвременна България + географската област Македония) и че в ролята на „враждебно обкръжение“ се намират вечните съперници Гърция, Сърбия, Румъния и Турция...

Продължава в следващия брой.